

صادرات فرش ایران به آمریکا در دوره قاجاریه؛ زمینه‌ها و چالش‌ها^۱

فرشته جهانی^۲

استاد مدعو دانشگاه ایلام، دانش‌آموخته تاریخ ایران بعد از اسلام، تهران، ایران

چکیده

ادغام اقتصاد ایران قاجاری در اقتصاد جهانی باعث شد تا تجارت خارجی به ویژه صادرات صنایع دستی همچون فرش رشد چشمگیری پیدا کند. در چنین شرایطی آمریکا به عنوان یکی از مهم‌ترین کشورهای هدف، فرش صادراتی ایران در نظر گرفته شد، اما این صادرات با فراز و نشیب‌های همراه بود. مقاله حاضر با تکیه بر مطبوعات و اسناد منتشر نشده درصدد پاسخ‌گویی به این پرسش است که چه عواملی حضور فرش ایرانی در بازار ایالات متحده را تسریع بخشید و چالش‌های پیش‌روی صادرات فرش چه بود؟ یافته‌های پژوهش حکایت از آن دارد که به دنبال بازتاب برگزاری نمایشگاه‌های تجاری و بازرگانی در مطبوعات دوره قاجاریه و تلاش‌های دیپلمات‌های ایرانی در واشنگتن، زمینه‌هایی در آمریکا و عواملی در ایران روند صادرات فرش ایرانی را سرعت بخشیدند. هر چند در برخی از مواقع به دلایلی چند وقفه کوتاهی در صادرات فرش به آمریکا به وجود آمد، اما این موانع با تلاش‌های دیپلمات‌ها برداشته شد.

کلیدواژه‌ها: تاریخ اقتصادی دوره قاجار، روابط تجاری ایران و آمریکا، تجارت فرش.

۱. تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۸/۳۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۲/۲۳

۲. رایانامه: fereshtejahani65@gmail.com

مقدمه

در نیمه دوم سده نوزدهم میلادی با شکل‌گیری مناسبات سیاسی ایران و آمریکا، ارتباطات در بسیاری از حوزه‌ها از جمله عرصه اقتصادی نیز گسترش یافت. در این دوره به واسطه تلاش نویسندگان مطبوعات و به ویژه دیپلمات‌های ایران در واشنگتن به زودی آمریکا مورد توجه دولت‌مردان ایرانی قرار گرفت. آن‌ها آمریکا را به دیگر کشورهای غربی برای بسط و گسترش روابط تجاری ترجیح می‌دادند. حسینقلی خان صدرالسلطنه نخستین سفیر ایران در آمریکا نیاز ایران به امتعه و اشیای آمریکا را یکی از دلایل علاقه خود و دیگر ایرانیان به آمریکا برای گسترش روابط تجاری برمی‌شمرد.^۳ در واقع گزارش‌های ارسالی از سوی سفیر ایران در آمریکا که پیشرفت‌های این کشور را در حوزه‌های مختلف تشریح می‌کردند از یک طرف و تمایل حکومت ایران به باز کردن پای کشور ثالث در ایران باعث شد آمریکا به عنوان الگوی پیشرفت در نظر گرفته شده و برای گسترش روابط با این کشور تلاش‌هایی صورت گیرد. یکی از معدود کالاهای ایرانی که به بازار آمریکا راه یافت، فرش بود. این مقاله با تکیه بر اسناد منتشر نشده و مطبوعات آن روزگار می‌کوشد تا زمینه‌ها و چالش‌های تأثیرگذار بر صادرات فرش ایران به آمریکا در دوره قاجاریه را بررسی کند.^۴

اهمیت تجارت مستقیم با آمریکا از نگاه ایرانیان دوره قاجاریه

بحث برقراری مناسبات تجاری ایران با آمریکا، یکی از مسائل مهمی بود که در دوره

۳. اطلاع، ۱۳۰۶ق، ش ۲۲۰: ۳-۱.

۴. مطالعاتی که پیش از این درباره صنعت فرش و صادرات آن در دوره قاجاریه صورت گرفته عمدتاً به صادرات فرش ایران به اروپا پرداخته و گاه اشاراتی به صادرات فرش به آمریکا نیز داشته‌اند. از آن جمله می‌توان به «تجارت فرش ایران در قرن سیزدهم»، «سرمایه‌گذاری شرکت‌های غربی در صنعت فرش ایران» نوشته مصطفی ملانی؛ «عوامل مؤثر بر رشد صادرات فرش و پیامدهای اقتصادی آن در ایران در قرن ۱۹» نوشته احمد لعبت‌فرد و «نقش دستگاه‌های دولتی عصر قاجاریه در صنعت و تجارت فرش ایران»، نوشته رسول پروان و منصوره اتحادیه اشاره کرد.

قاجاریه بارها توجه اصحاب جرائد و صاحب‌نظران را به خود جلب کرد. در نگاشته‌های این دوره به تفصیل و مکررا از واردات و صادرات آمریکا به دیگر ممالک جهان نوشته‌اند تا اهمیت تجارت این کشور را گوشزد کنند.^۵ آن‌ها جزئیاتی را از درآمدها و صادرات این کشور ارائه می‌دادند برای نمونه روزنامه اطلاع جمع کل درآمد آمریکا را ۱۳ بلیون و ۱۰۰ میلیون لیره عنوان می‌کند.^۶ شایسته ذکر است که از نظر تجاری تا قبل از مطرح شدن آمریکا، بریتانیا یکی از قدرتمندترین اقتصادهای جهان بود، اما کم‌کم جای خود را به آمریکا داد.^۷ بدین ترتیب نشریات، بحث پیشی گرفتن آمریکا از انگلیس در حوزه تجارت را در گزارش‌های متعدد بازتاب دادند و نوشتند که «در تجارت داخله احدی نمی‌تواند با مملکت آمریکا رقابت کند».^۸ علاوه بر دانشوران و صاحب‌نظران اهمیت و ضرورت تجارت مستقیم با آمریکا بسیار زود از طرف مقامات دولت ایران احساس شد. شاید پیشگامان کشف اهمیت و ضرورت تجارت با ایران سفرا ایران در آمریکا و قبل از همه آن‌ها حسینقلی‌خان بود. روزنامه سینت پاول دیلی گلوب در ۲۴ ربیع الثانی ۱۳۰۶ ق نوشته بود که حسینقلی‌خان هدف از ماموریت خود را این گونه بیان می‌کند: «ما خواهان محصولات شما هستیم و مجبوریم غیرمستقیم با هزینه زیاد آن‌ها را تهیه کنیم. بازرگانان ما آماده‌اند تا کالاها خود همچون قالی و قالیچه را مستقیماً به این جا بیاورند...».^۹ از این اظهارات روشن می‌شود که ماموریت نخستین سفیر ایران در آمریکا بیش از آن‌که سیاسی باشد، ماهیت تجاری و اقتصادی داشته‌است. همچنین در سال ۱۳۲۴ ق/ ۱۹۰۶ م مرتضی ممتازالملک سفیر ایران در واشنگتن در گزارشی به وزارت خارجه میزان رشد واردات و صادرات آمریکا را ذکر

۵. وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۸ ق، ج ۱، ش ۵۶: ۳۰۵؛ ژان داود، ۴۶۱، ۴۰۲.

۶. اطلاع، ۱۳۰۷ ق، ش ۴۷۸: ۳، ۲.

۷. همان، ۱۳۰۴ ق، ش ۱۵۵: ۳.

۸. چهره نما، ۱۳۲۲ ق، ج ۱، ش ۴، سال اول: ۶.

۹. ایرانیان از نگاه آمریکاییان، ۳۶.

می‌کند.^{۱۰} در حقیقت هدف از آوردن این آمار و ارقام اثبات این مدعا بود که آمریکا به قدرتمندترین اقتصاد جهان تبدیل شده است بنابراین آن‌ها ضمن تشریح وضعیت تجاری این کشور بر اهمیت و ضرورت برقراری مناسبات تجاری ایران با آمریکا تأکید می‌کردند.

تأثیر حضور ایران در نمایشگاه‌های تجاری آمریکا بر صادرات فرش

همان‌گونه که مشاهده گردید ورود اطلاعات جدید و بازتاب ثروت و شکوفایی تجارت آمریکا در مطبوعات ایران دوره قاجاریه در عین حال که در آغاز اسباب شگفتی ایرانیان را برانگیخت اما پس از مدتی چنان دولتمردان و نمایندگان سیاسی ایران را نیز به وجد آورد که خواهان صادر کردن اقلام ایرانی به آمریکا و در عین حال ورود دستاوردهای جدید این کشور شدند. در همین رابطه باید یادآور شد یکی از راهکارها و مقدمات آغازین ایران برای ورود به تجارت آمریکا و صادر کردن فرش به این کشور از طریق مشارکت در نمایشگاه‌های عمومی آمریکا صورت پذیرفت.

درخور ذکر است که قبل از حضور ایران در این نمایشگاه‌ها منابع این دوره به ویژه جراید برای اثبات اهمیت این نمایشگاه‌ها به مقامات دولتی با دقت بسیار بالا چگونگی برگزاری این نمایشگاه‌ها را رصد می‌کردند و آن را بازتاب می‌دادند برای نمونه روزنامه اختر در ۱۲۹۳ق از برپایی بزرگ‌ترین نمایشگاه جهان در فیلادلفیای آمریکا خبر می‌دهد.^{۱۱} و می‌نویسد: در این نمایشگاه «متاع و مصنوعات نفیس» نمایش خواهند داد.^{۱۲} چند سال بعد یعنی در ۱۲۹۷ق/ ۱۸۸۰م روزنامه ایران هم از تصمیم دولت آمریکا مبنی بر این که در ۱۳۰۰ق/ ۱۸۸۳م در نیویورک نمایشگاهی برپا خواهد کرد، نوشت که در آن صرفاً

۱۰. استادوخ، ۱۳۲۴ق، ک ۹، پ ۷: ۱۰۳.

۱۱. اختر، ۱۲۸۳ق، ش ۱۲: ۴۷.

۱۲. همان، ۱۲۹۳ق، ش ۴۷: ۱۸۷.

اختراعات و اشیای بسیار ممتازی را که در ده سال آخر ساخته‌اند، نمایش خواهند داد.^{۱۳} بدون شک به تصویر کشیدن اهمیت این نمایشگاه‌های عمومی تجاری و بازرگانی که هر ساله در یک یا چند شهر آمریکا برگزار می‌شد، منجر به این شد که نه تنها مقامات دولتی زمینه را برای حضور در این نمایشگاه‌ها فراهم آورند بلکه برخی از سیاحان ایرانی تشویق به مسافرت به آمریکا و حضور در این نمایشگاه شوند.^{۱۴}

الف: حضور ایران در نمایشگاه شیکاگو

طولی نکشید که نمایشگاه‌های آمریکا از انحصار نمایش کالاهای آمریکایی خارج شد و کشورهای مختلف جهان نیز به حضور و مشارکت در آن ترغیب شدند. در ۱۳۰۹ق/ ۱۸۹۲م مقرر گردید به مناسبت چهارصدمین سالگرد کشف آمریکا بازاری عمومی در شیکاگو افتتاح شود. ایران از جمله کشورهایی بود که اجازه یافت در این نمایشگاه شرکت کند.^{۱۵} در این زمان ایران هنوز نمایندگان مالی و تجاری قابل‌ای برای ایفای نقش در آمریکا نداشت و بنابراین تعجبی نداشت «مسیو پراک» سفیر آمریکا در تهران از طرف ایران به عنوان کمیسر در بازارگاه عمومی شیکاگو انجام وظیفه کند! این سفیر برای کالاهای ایرانی در نمایشگاه بازارگاه عمومی محل رایگانی اختصاص داد.^{۱۶} از برگزاری این نمایشگاه و جزئیات آن اطلاع زیادی در دست نیست اما بحث از برگزاری نمایشگاه‌ها در آمریکا و شرکت ایران در آن‌ها همچنان ادامه داشت.

مطبوعات این دوره برای ترغیب مقامات دولتی برای شرکت در نمایشگاه‌های آمریکا به جزئیاتی چند از هزینه‌های بالایی که دولت آمریکا برای ساخت این نمایشگاه‌ها

---

۱۳. ایران، ۱۲۹۷ق، ش ۴۲۶: ۱۷۱۴.

۱۴. معین‌السلطنه، ۳۶۹.

۱۵. اختر، ۱۳۰۹ق، ش ۴: ۵۲۶۹.

۱۶. همان، ش ۳۱: ۵۴۸۱.

می‌پرداختند، گزارش می‌دادند. برای نمونه روزنامه اختر می‌نویسد: برای ساخت عمارت و بنای نمایشگاه شیکاگو روی هم‌رفته ۱۶ میلیون فرانک هزینه شده است.^{۱۷} به نظر می‌رسد از این زمان به بعد شیکاگو به مرکز اصلی برگزاری نمایشگاه‌ها در آمریکا تبدیل شد و مقرر داشتند که از تمام اصناف و کالاهای مختلف کشورها در این نمایشگاه شرکت کنند.^{۱۸} آن‌چنان که اشاره شد ایران هم به شرکت در این نمایشگاه‌ها دعوت شد و غرفه مخصوصی را برای کالاهای ایرانی برپا کردند. اما چیزی که در این شعبه دقت و حیرت تماشاکنندگان را به خود جلب کرده بود، قالی‌های گران‌بهای ابریشمی بود. بدین ترتیب ایران که برای نخستین بار در این نمایشگاه شرکت می‌کرد بسیار مورد توجه قرار گرفت این امر باعث شد که برگزاری این نمایشگاه‌ها مورد توجه مقامات دولتی ایران قرار گیرد برای اثبات این مدعا باید گفت آن‌ها هر ساله در تلاش بودند که بتوانند در این نمایشگاه‌ها حضور یابند و فرهنگ و برخی کالاهای مهم ایران را به نمایش بگذارند. از این نظر می‌توان گفت که حضور ایران در نمایشگاه شیکاگو نقطه عطفی در مناسبات تجاری ایران و آمریکا به وجود آورد.

گفتنی است که به هنگام برپایی نمایشگاه شیکاگو در ۱۳۱۰ق / ۱۸۹۳م یکی از سیاحان ایرانی به نام حاج میرزا محمدعلی معین‌السلطنه به آمریکا سفر می‌کند و شرح کامل این سفر را در قالب کتابی با عنوان سفرنامه شیکاگو به نگارش درمی‌آورد. از جمله بخش‌های مهم و پراهمیت این کتاب توصیف غرفه فرش ایرانیان در نمایشگاه شیکاگو است.^{۱۹} بدین ترتیب ایرانیان برای نخستین بار توانستند با شرکت در نمایشگاه‌های آمریکا برخی از اقلام صادراتی خود از جمله فرش و قالیچه را به معرض دید عموم قرار دهند و نخستین گام را برای صادرات این کالای گرانبها به آمریکا بردارند.

۱۷. همان، ش ۲۲، ۳۵۳۲.

۱۸. اختر، ۱۳۱۰ق، س ۱۹، ش ۲: ۵۵۸۸.

۱۹. معین‌السلطنه، ۳۶۹.

ب: شرکت ایران در نمایشگاه تجاری سن لوئی

یکی دیگر از نمایشگاه‌های بزرگی که ایران توانست در آن شرکت کند؛ نمایشگاه سن لوئی در ۱۳۲۱ق بود. اسحاق مفخم‌الدوله سفیر ایران در آمریکا اهمیت و عرضه کالاهای ایرانی در این نمایشگاه را به مقامات ایرانی گوشزد می‌کند و می‌نویسد: «برای این‌که فرش بیش از پیش در این کشور مورد توجه قرار گیرد باید نمایشگاه ایران در سن‌لویی خیلی باشکوه باشد». ^{۲۰} به نظر می‌رسد این آرزو دیپلمات ایرانی برآورده شد و فرش ایرانی چنان شهرتی یافت که اکثر خانواده طبقه بالا در آمریکا در این فکر بودند هر جور شده آن را فراهم سازند. ^{۲۱} همان‌گونه که مشاهده شد برپایی این نمایشگاه‌ها و شرکت ایران در آن از یک طرف و شهرت دیرینه فرش ایران در آمریکا از طرف دیگر، تأثیر بسزایی در افزایش تقاضای آمریکاییان برای فرش و برخی دیگر از اقلام ایران داشت.

پ: نمایشگاه پاناما

یکی دیگر از مهم‌ترین نمایشگاه‌هایی که در آمریکا برگزار شد و از ایران نیز برای شرکت در آن دعوت به عمل آمد، «نمایشگاه بین‌المللی پاناماسیفیک» بود. ^{۲۲} علیقلی خان نبیل‌الدوله نماینده ایران در واشنگتن ضمن برشمردن منافع تجاری این نمایشگاه برای ایران، درخواست می‌کند که برای ایرانیان مقیم کالیفرنیا کلونی ایجاد شود زیرا با این اقدام جماعات بسیاری از ایرانیان صاحب صنعت قالی‌بافی، شال‌بافی، کاشی‌پزی و غیره آمده به آن کلونی ملحق می‌شوند و به این وسیله صنایع ایرانی در آمریکا به نهایت درجه ترقی خواهد رسید. ^{۲۳} او بر این باور بود که به دنبال ایجاد این کلونی در کالیفرنیا و پس از افتتاح کانال پاناما در سال

۲۰. استادوخ، ۱۳۲۱ق، ک ۲۱، پ ۵: ۱۰۰.

۲۱. کرزن، ۶۲۳.

۲۲. استادوخ، ۱۳۳۰ق، ک ۲۱، پ ۹: ۱۱، ۶.

۲۳. همان، ۲، ۱.

۱۹۱۵م/۱۳۳۳ق تجارت ایران و آمریکا از طریق بوشهر و سانفرانسیسکو دائر خواهد شد و سپس می‌توان از ایران قالی‌باف و صاحبان صنایع را بدان‌جا برد. علیقلی‌خان ادعا کرده بود ایران از طریق همین تجارت قالی در مدت زمانی اندک خواهد توانست سالانه حداقل ۵۰ میلیون تومان با آمریکا تجارت کند.^{۲۴} بنابراین وی تمام تلاش خود را به کار برد که از یک طرف اهمیت این نمایشگاه و ضرورت عرضه فرش ایرانی در آمریکا را به بهترین شکل به مقامات ایرانی گوشزد کند و از طرفی دیگر زمینه تأسیس کلونی‌ها در کالیفرنیا که موجب ترقی ایرانیان مقیم آمریکا می‌شد، را فراهم آورد.

علاوه بر موارد بالا علیقلی‌خان شرح می‌دهد که چگونه فرش‌های آنتیک و جدید و ممتاز ایرانی را به معرض دید عموم قرار داده‌است که مایه تحسین و تمجید دیدارکنندگان شده بود.^{۲۵} به نظر می‌رسد هدف از برپایی این غرفه که افتتاح شد، بالا بردن نام دولت ایران و انتشار صنایع مملکت ایران در آمریکا از جمله صنعت فرش بوده باشد.

ج: کنگره تجارتي فيلادلفيا

ایران افزون بر شرکت در نمایشگاه‌ها، در کنگره‌ها و کنفرانس‌های آمریکا هم حضور داشت. یکی از آن‌ها کنگره تجارتي فيلادلفيا بود که در ۱۸۹۹م/۱۳۱۷ق برگزار می‌شد. برگزارکنندگان این کنگره بر این باور بودند که هر دولتی که در این مجلس نماینده داشته باشد به آسانی خواهد توانست با آمریکا و سایر ممالک ارتباطات و روابط تجارتي خود را تنظیم کند.^{۲۶} ظاهراً دولت ایران در این کنگره شرکت می‌کند و ۷۰ بار پارچه، قالی و قالیچه کرمان برای این نمایشگاه می‌فرستد.^{۲۷} در این کنگره مقرر شده بود صنایع و اقلام نفیسی که عرضه

۲۴. همان، پ: ۳، ۴-۱.

۲۵. استادوخ، ۱۳۳۳ق، ک: ۵۸، پ: ۳، ۱۲۳، ۱۲۲.

۲۶. استادوخ، ۱۳۱۷ق، ک: ۲۹، پ: ۱، ۲۸، ۲۷.

۲۷. همان، ۲۹.

می‌شدند، از گمرک معاف باشند چرا که این نوع اجناس اسباب ترویج مدنیت و علوم و فنون می‌باشند.^{۲۸} بر این اساس به احتمال زیاد لااقل فرش ایران مشمول تعرفه‌های گمرکی نشده است.

همان‌گونه که مشاهده گردید حضور ایران در نمایشگاه‌های تجاری آمریکا موجب آشنایی بیش از پیش این کشور با صنعت فرش ایران شد و بعد از آن با تلاش نمایندگان سیاسی ایران در واشنگتن سرمایه‌گذاران بسیاری از آمریکا برای تجارت فرش به ایران آمدند و منبع تحول عظیمی در این صنعت شدند.

استقبال آمریکاییان از فرش ایرانی

با توجه به آنچه گفته شد یکی از دلایل علاقه نمایندگان سیاسی ایران برای شرکت در نمایشگاه‌های آمریکا این بود که امیدوار بودند پس از اتمام این نمایشگاه‌ها، مصنوعات ایران به‌ویژه قالی و قالیچه بیشتر مورد توجه قرار گیرد و به فروش برسد. این تلاش‌ها موفقیت‌آمیز بود زیرا از یک طرف مطلوبیت و زیبایی قالی ایرانی تا حد زیادی موقعیت ایران نسبت به برخی کشورهای آسیایی در بازار آمریکا را ارتقاء داد به طوری که طبقات مرفه در آمریکا و انگلستان وجود چند فرش ایرانی را در منازل خود از جمله امور لازم و ضروری قلمداد می‌کردند.^{۲۹}

روزنامه تربیت در ۱۳۲۱ق در بحث از اهمیت صنعت فرش ایران در آمریکا و لزوم توجه به آن، به کیفیت و شهرت فرش ایرانی در گذشته‌های دور می‌پردازد و در این رابطه به ماجرای قابل توجهی استناد می‌کند. تربیت به نقل از یکی از روزنامه‌های آمریکا می‌نویسد که شخصی از توانگران آمریکا وفات کرده در میان نفایس وی یک تخته قالی مربوط به

---

۲۸. همان، ۱۳.

۲۹. جمال‌زاده، ۷۷.

سلاطین اولیه سلسله صفوی وجود داشت.^{۳۰} برای درک اهمیت فرش ایرانی نزد آمریکایی‌ها مشاهدات ارفع الدوله که شخصا از آمریکا دیدار کرده بود نیز قابل توجه است: «در خانه سه نفر از میلیونرها نیویورت سه قطعه قالی ایران دیدم که هر سه طولاً و عرضاً به اندازه سالن بود یکی از آن‌ها ابریشمی مال کاشان و دو تا پشمی مال کرمان بود جای تعجب این بود که چطور آن را از کاشان به این‌جا حمل کرده‌اند».^{۳۱} همان‌گونه که مشاهده شد در دوران قاجاریه فرش ایران همانند اروپا در آمریکا هم وجود داشته و به شدت مورد توجه و حیرت آمریکاییان قرار گرفته بود.

تکاپو برای جذب سرمایه‌گذاران آمریکایی در صنعت فرش ایران

بعد از این‌که دیپلمات‌ها ایران در آمریکا پیشرفت و ترقی این کشور را از نزدیک مشاهده کردند در تلاش برای جذب سرمایه‌گذاران این کشور برآمدند. از جمله این نمایندگان می‌توان علیقلی خان و علایی را نام برد. علیقلی خان در گزارشی به وزارت خارجه نوشته بود که با بسیاری از سرمایه‌داران بزرگ نیویورک دیدار کرده‌است که بعد از شنیدن منابع و صنایع ایران آن‌ها متمایل به روابط با ایران شدند.^{۳۲} علایی نیز تلاش‌های سلف خود برای جذب سرمایه‌گذاری آمریکایی‌ها در ایران را ادامه داد.^{۳۳} نمایندگان سیاسی بعدی هم در گزارش‌های خود به بسترهای تجاری مناسب میان دو کشور اشاره کرده‌اند. عبدالعلی صدیق‌السلطنه در گزارشی به وزارت خارجه در سال ۱۳۳۲ ق می‌نویسد که تاجران و بازرگانان آمریکایی مشتاق تجارت با ایران هستند.^{۳۴} بنابراین همان‌گونه که مشاهده شد

۳۰. تربیت، ۱۳۲۱ق، ج ۲، ش ۲۷۶: ۱۱۲۰.

۳۱. ارفع الدوله، ۴۶۹-۴۶۸.

۳۲. استادوخ، ۱۳۲۹ق، ک ۲۰، پ ۱: ۵۰۱، ۵۰۰.

۳۳. ساکما، ۲۴۰/۴۷۰۹.

۳۴. استادوخ، ۱۳۳۲ق، ک ۲۱، پ ۱: ۱۴۴.

دیپلمات‌ها خواستار برقراری سریع راه‌های تجارت با آمریکا شدند در این راستا روزنامه «سان» در ۱۶ آگوست ۱۹۱۱م/ ۲۰ شعبان ۱۳۲۹ق نوشته بود: «آمریکایی‌ها امروز بهترین فرصت را در ایران دارند زیرا سرمایه‌داران آمریکایی از سوی ایرانیان بسیار مورد استقبال قرار خواهند گرفت».^{۳۵}

تلاش‌های دیپلمات‌ها مثمر ثمر واقع شد زیرا دولت آمریکا هم خود را درگیر مسأله کرده بود و از طریق وزارت خارجه خود در تلاش بود زمینه تجارت فرش با ایران را تسهیل بخشد. در واقع سرمایه‌گذاران آمریکایی به دلیل تقاضای روزافزون برای فرش ایران در بازارهای جهانی و گسترش این صنعت در ایران ترغیب شدند که در این کشور سرمایه‌گذاری کنند. این‌گونه بود که شرکت‌های غربی به ویژه شرکت‌های آمریکایی در اواخر قرن ۱۹م/۱۳ق به سرمایه‌گذاری در تولید و تجارت فرش ایران روی آوردند.^{۳۶} باید اذعان کرد که این کمپانی‌ها از فعال‌ترین کمپانی‌های خارجی در اواخر دوره قاجاریه بود که فعالیت و سرمایه‌گذاری گسترده‌ای در بخش تولید و تجارت فرش ایران داشتند.

با ورود شرکت‌های آمریکایی به ایران و سرمایه‌گذاری در قالی‌بافی این صنعت به سمت پیشرفت گام نهاد. به طوری که ارزش صادرات قالی از ایران به آمریکا از ۲۴۱ هزار و ۸۱۱ دلار در سال ۱۹۰۷م/۱۳۲۶ق به یک میلیون ۸۳۶ هزار و ۷۳۸ دلار در ۱۹۱۳م/۱۳۳۱ق رسیده بود.^{۳۷} یکی از دلایل این پیشرفت حمایت دولتمردان قاجاریه بود چرا که آن‌ها سرمایه‌گذاری و عملیات تولیدی و تجاری شرکت‌های آمریکایی را باعث رشد و توسعه قالی‌بافی خود می‌دانستند. این را می‌توان از مکاتباتی که میان کارگزاران دو دولت انجام شده به خوبی درک کرد. برای نمونه کمپانی‌های متعدد قالی آمریکا از ایران درخواست همکاری و فراهم کردن امنیت برای حمل مال‌التجاره خود می‌کردند. آن‌ها در

---

۳۵. ایرانیان از نگاه آمریکاییان، ۱۳۵-۱۳۷.

۳۶. مولایی و اتحادیه، ۳.

۳۷. ساکما، ۱۷۱۹۶/۲۴۰.

نامه‌ای به کارگزار محرمه خواستار فراهم ساختن موجبات حفظ و حراست از هزار و ۱۰ بار فرش متعلق به تجارتخانه آمریکایی شد. وزارت خارجه ایران همچنین به کارگزاری شیراز نامه نوشت و خواستار فراهم ساختن وسایل حفظ و حراست ۴۲۵ بار فرش متعلق به تجارتخانه آمریکایی شد.^{۳۸} علاوه بر موارد بالا در این خصوص نامه‌نگاری‌های فراوانی جان. ل. کالدول سفیر آمریکا در ایران و «مشاورالممالک» وزیر امور خارجه ایران صورت گرفته است. برای نمونه کالدول در ۲۹ ژانویه ۱۹۱۶/۲۳ ربیع الاول ۱۳۳۴ در نامه‌ای نوشته بود: «ما مایل هستیم که کمپانی قالی مشترک که در تحت تابعیت دولت آمریکا است را توسعه داده و در تحت حراست خود قرار دهیم. بنابراین مساعدت و همراهی دولت ایران را در پیشرفت این امر طلب می‌نماییم».^{۳۹} تلاش‌های کالدول ادامه داشت و وی روی هم‌رفته سعی داشت زمینه‌های هر چه بیشتر تسهیل تجارت فرش در ایران را فراهم نماید. به نظر می‌رسد این تلاش‌ها مثمر ثمر بوده است زیرا کمپانی‌های آمریکایی که منافع خود را در صنعت فرش ایران دیدند در دهه اول قرن ۲۰م/۱۴ق در تولید و تجارت فرش ایران سرمایه‌گذاری‌های متعددی کردند و تا جنگ جهانی اول با سرعت زیادی فعالیت‌های خود را در سراسر ایران گسترش دادند.

در ادامه حمایت از صادرکنندگان فرش به آمریکا نصرالله مشیرالدوله وزیر امور خارجه به مدیر گمرکات دستور داد از ۷۰ تخته قالی و قالیچه متعلق به «افتخارالتجار» که مقرر است برای نمایشگاه فیلادلفیا روانه شود هیچ‌گونه هزینه گمرکی دریافت نکند.^{۴۰} بنابراین تلاش‌های مقامات دولتی برای رشد این صنعت در آمریکا تنها محدود به حمایت از سرمایه‌گذاران آمریکایی نشد، بلکه بسیاری دیگر از صادرکنندگان فرش ایران به آمریکا مورد لطف دولت قرار می‌گرفتند.

۳۸. استادوخ، ۱۳۳۳ق، ک ۵۴، پ ۲۴: ۲-۶.

۳۹. استادوخ، ۱۳۳۳ق، ک ۵۴، پ ۳۱: ۲.

۴۰. استادوخ، ۱۳۱۷ق، ک ۲۹، پ ۱: ۲۶.

چالش‌های پیش رو صادرات فرش ایران به آمریکا

الف: تجارت غیرمستقیم فرش با آمریکا

یکی از مشکلاتی که در دوره قاجاریه و در رابطه با فرش ایرانی در آمریکا وجود داشت این واقعیت بود که تجارت فرش ایران در دست غیرایرانیان بود. این سؤال از سوی دیپلمات‌های ایران مطرح بود که چرا تجارت قالی ایران در آمریکا به دست ارمنه عثمانی، آمریکایی و فرنگی باشد و نامی از ایران در میان نباشد؟^{۴۱} دولت ایران در راستای حل این معضل تلاش کرد با انتصاب یک جنرال کنسول در فیلادلفیا که مرکز تجارت فرش ایران بود، منافع تجارتهای خود را حفظ کند. جالب این‌که کنسول انتصابی ایران برای این شهر از میان آمریکایی‌ها انتخاب شده بود! مفخم‌الدوله در این خصوص نوشته‌است: «سال گذشته (۱۳۱۹ق) مسیو ژتیسرا در انتشار و توسعه تجارت فرش خدمات زیاد کرد. چون امروز وی خیال مسافرت طولانی در خارج دارد لذا مسیو پاکرونی از معتبرین شهر فیلادلفیا درخواست کرده که مواظب مصالح تجارتهای ایران باشد».^{۴۲} مفخم‌الدوله در این نامه تقاضا کرده که وزارت خارجه ایران فرمان ماموریت این شخص به سمت رئیس قونسول را صادر کند. از این گزارش پیداست تجارت فرش ایران در فیلادلفیا بسیار پر رونق بوده‌است تا آن‌جا که وظیفه کنسول آمریکایی که در خدمت دولت ایران قرار داشت، صرفاً حفظ منافع تجاری بود.

به دنبال این تلاش‌ها ایران به تدریج تجارت مستقیم فرش به آمریکا را به دست گرفت و به جای آن‌که تجار خارجی به صورت غیرمستقیم از لندن و اسلامبول قالی‌های تقلبی به آمریکا بفرستند، تاجران ایرانی شخصاً بهترین قالی‌ها را مستقیماً به آمریکا فرستادند. علیقلی‌خان ادعا کرده بود ایران از طریق همین تجارت قالی در مدت زمانی اندک خواهد توانست سالانه حداقل ۵۰ میلیون تومان با آمریکا تجارت کند.^{۴۳} در بالا به اقدامات و

۴۱. استادوخ، ۱۳۲۱ق، ک ۱۱، پ ۵: ۱۳۱.

۴۲. استادوخ، ۱۳۲۰ق، ک ۱۰، پ ۳: ۷۰.

۴۳. استادوخ، ۱۳۳۰ق، ک ۲۱، پ ۳: ۴-۱.

راهکارهای علیقلی خان در خصوص تجارت مستقیم با آمریکا اشاره شد و مشاهده گردید که وی از این طریق توانست زمینه تجارت مستقیم با آمریکا را فراهم آورد.

ب: کاهش کیفیت فرش ایرانی

همان‌گونه که گفته شد نمایندگان سیاسی ایران در واشنگتن تمام تلاش خود را برای از میان بردن موانع صادرات فرش ایران به کار بردند زیرا در این دوره امرار معاش صدها هزار نفر از مردم ایران از راه فرش حاصل می‌شد و بخشی از بودجه دولت هم از این طریق تأمین می‌شد. حسینقلی خان از دولتمردان ایران می‌خواهد که میان بنادر عباس، بوشهر، محمره و غیره با بندر نیویورک ارتباطی برقرار کنند «تا بلکه مردم از قید تنگدستی و فقر خلاص شوند و با تجارت امتعه و اقمشه و مصنوعات یدکی پیشرفت کند».^{۴۴} بنابراین بنا بر باور حسینقلی خان یکی از راه‌های رفع تنگدستی و فقر ایرانیان در گرو برقراری مناسبات تجاری با کشورهای پیشرفته به ویژه آمریکا تشخیص داده می‌شد. از طرفی از این نظر که صادرات ایران به خارج از کشور محدود به چند قلم کالای خاص بود حساسیت به آن کالا باید بیشتر می‌شد زیرا ارسال کالای تقلبی می‌توانست خسارات جبران‌ناپذیری به اقتصاد و معیشت مردم وارد کند. در این راستا مفخم‌الدوله ابراز تأسف می‌کند که «امروزه بعضی از جهال به خاطر چند شاهی منفعت بیشتر اقدام به تقلب در فرش می‌کنند و با این کار نسنجیده موجب کاهش ارزش فرش ایرانی در آمریکا شده‌اند». وی هشدار می‌دهد چنان‌چه اولیای دولت ایران به این معضل بی‌توجه باشند این تجارت در آمریکا روز به روز کاهش پیدا خواهد کرد. وی سپس به ارائه راهکار می‌پردازد و می‌نویسد: «اولیای ایران بهتر است هر چه فرش به خارج فرستاده می‌شود را مهر اداره گمرکی بزنند و فرش‌های نامرغوب را مهر نزنند تا امتعه دولت ایران از رواج نیفتد». وی می‌نویسد با چندین نفر از تجار آمریکایی صحبت کرده که اگر مهرگمرک داشته باشد قیمت امتعه ایران را بالا می‌برند. به دنبال مذاکرات مفخم‌الدوله

یک نفر از این تجار موسوم به «مسیو وان کازبیک» که تاجری معتبر در نیویورک بود به ایران سفر کرد که رنگ و اندازه فرش مورد نظر را به فرش‌باف بدهد و هم‌چنین در باب مهر دولتی برخی اقدامات در ایران انجام دهد.^{۴۵} باید اذعان کرد که عزیمت تاجر نیویورکی به ایران جهت انجام تدابیری برای حفظ کیفیت فرش ایرانی نشان از اهمیت فرش ایرانی و درآمدهایی دارد که تاجران آمریکایی از طریق آن کسب می‌کردند. بدین ترتیب ورود رنگ‌های جوهری به ایران در اواسط عصر قاجاریه، باعث شد مقامات دولتی مدتی را به مبارزه با آن‌ها برای جلوگیری از کاهش کیفیت فرش بپردازند.^{۴۶}

ظاهراً مشکل کیفیت فرش ایرانی تا حدودی حل شده بود زیرا در ۱۳۲۱ ق مفتح‌الدوله به استقبال آمریکایی‌ها از فرش ایرانی اشاره کرده و یادآور شده بود که در زمان ورود وی به نیویورک تنها چهار مغازه فرش فروشی در این شهر وجود داشت که اینک بالغ بر ۴۰ مغازه شده است.^{۴۷} باید اذعان کرد که در این دوره ایران چندین نوع قالی داشت که تقریباً تمام صادرات ایران از نوع قالی‌های پشمی بود، ارزش قالی‌های پشمی صادراتی به آمریکا در سال ۱۳۲۶-۱۳۲۷ ق، ۴۹۲ هزار و ۶۹۰ قران بود در سال ۱۳۲۸-۱۳۲۷ ق این رقم بسیار افزایش یافت و به ۲ میلیون ۱۳۶ هزار و ۲۲ قران رسید و سال بعد یعنی در سال ۱۳۲۹-۱۳۲۸ ق، مقدار صادرات فرش ایران به آمریکا چهار میلیون و ۶۳۳ هزار و ۳۴۶ قران شد.^{۴۸}

ج: جنگ جهانی اول و تأثیر آن بر صادرات فرش ایران به آمریکا

با آغاز جنگ جهانی اول بسیاری از قدرت‌های بزرگ تحت تأثیر عوارض نامطلوب این

۴۵. استادوخ، ۱۳۲۰ ق، ک ۱۰، پ ۳: ۴۳.

۴۶. مولایی؛ اتحادیه، ۳.

۴۷. استادوخ، ۱۳۲۱ ق، ک ۲۱، پ ۵: ۱۰۰.

۴۸. جمال‌زاده، ۲۰.

جنگ قرار گرفتند. آمریکا از جمله این کشورها بود که علی‌رغم این‌که دیر وارد جنگ شد اما تغییرات مهمی در تجارت خارجی این کشور به وجود آمد.^{۴۹} این تغییرات در بسیاری از مواقع وضع زندگی را برای مردم آن کشور دشوار کرده بود شاید به همین دلیل در آخرین سال جنگ جهانی اول (۱۹۱۸م) حکومت آمریکا در اقدامی غیرمنتظره واردات بسیاری از امتعه به ویژه فرش از کشورهای آسیایی را ممنوع اعلام کرد این فرمان در شرایط جنگی و برای مدیریت جنگ اتخاذ شده بود تا بدین طریق تمام کشتی‌های آمریکا در خدمت اهداف جنگی قرار گیرند. همچنین مقرر شد آمریکایی‌ها اشیای زینتی خریداری نکنند و پول‌های خود را برای خرید سهام استقراض‌ها پس‌انداز کنند.^{۵۰} طبیعتاً این قانون ایران را هم در بر- گرفت و به‌ویژه صنعت فرش ایران را دچار پریشانی ساخت.

در نامه‌ای که وزارت فواید عامه و تجارت به وزارت خارجه نوشته می‌توان عمق نگرانی ایران از ممنوعیت صدور فرش به آمریکا و پیامدهای زیان‌بار آن را مشاهده کرد. در این نامه آمده که: «مضرات این مسئله علاوه بر ضررهای فوق‌العاده و خسارتی که به این صنعت ایران و صنعتگران آن وارد می‌آید برای منافع تجارتهای آمریکا نیز خالی از مضرات نیست به واسطه این اقدام تجارتخانه‌های معتبر آمریکایی در ایران و کارخانجات بزرگ قالی‌شویی در آمریکا و سرمایه‌های هنگفتی که اتباع آن دولت و غیره برای پیشرفت این امر گذارده‌اند در معرض تلف و خطر خواهد بود».^{۵۱}

به دنبال این مشکل علیقلی‌خان تلاش‌های خود را برای اقناع مقامات آمریکایی به معاف کردن صنعت فرش ایران از قانون ممنوعیت واردات به کار گرفت. همچنین در راستای تلاش برای حل این مشکل وزارت خارجه در نامه‌ای به سفارت ایران در واشنگتن درخصوص ضرورت رفع ممنوعیت تجارت فرش مواردی را جهت پیگیری اعلام کرد:

۴۹. استادوخ، ۱۳۰۲ش، ک ۲۳، پ ۷: ۱۲، ۱۱.

۵۰. استادوخ، ۱۳۳۷ق، ک ۳۱، پ ۱۱: ۷، ۶.

۵۱. استادوخ، ۱۳۳۶ق، ک ۳۱، پ ۹: ۳۰.

«آمریکا عمده‌ترین خریدار بازار قالی ایران و فعلا یگانه پشتیبان این صنعت است... بنابراین منع ورود قالی به آمریکا موجب رکود این تجارت بومی خواهد شد و قحطی و بدبختی مردم را که به واسطه آمریکایی‌ها تا درجه‌ای کاهش یافته، تشدید خواهد کرد...»^{۵۲} شایسته ذکر است اعمال ممنوعیت بر ورود بسیاری از اقلام و کالاها به آمریکا صرفاً محدود به ایران نبود و دیگر کشورها را هم شامل می‌شد. علیقلی خان همچنین برای رفع این محدودیت در ۱۵ ژوئیه ۱۹۱۸/۶ شوال ۱۳۳۶ به وزیر امور خارجه آمریکا نوشت رفع ممنوعیت تجارت فرش گذشته از فواید اقتصادی، اثرات خوب سیاسی هم در مردم ایران خواهد داشت در ادامه وی هشدار می‌دهد چنان‌چه دولت آمریکا برای رفع این قدغن کاری نکند، گذشته از خسارت شدیدی که به ایران و به تجارت آمریکایی‌ها وارد خواهد شد، تمام ایران در مخالفت با متفقین متوجه عثمانی و آلمان خواهند شد و این امر پیامدهای زیان‌باری برای متفقین خواهد داشت.^{۵۳} وی علت برطرف نشدن رفع محدودیت‌ها را مخالفت مجلس تجارته جنگی که از شعبه‌های وزارت جنگ بود، می‌داند و می‌نویسد: «اعضاء مجلس تجارته به شدت ایستادگی می‌کنند و اعلام کردند از آن‌جا که این فرمان یک دستور عمومی است نمی‌توان ایران را مستثنی کرد.»^{۵۴} این در حالی بود که سفارت آمریکا پیشتر اعلام کرده بود که ممنوعیت ورود قالی به آمریکا تا بعد از پایان جنگ جهانی خواهد بود.^{۵۵} علاوه بر این اقدامات علیقلی خان با روسای کل تجارت قالی در نیویورک و همچنین تمام کارخانه-داران آمریکایی گفت‌وگو می‌کند و می‌نویسد: «آنان هم به این وضعیت معترض بوده و خواستار پایان یافتن به این محدودیت‌ها هستند.»^{۵۶} بنابراین در مدتی که وقفه‌ایی در

۵۲. استادوخ، ۱۳۳۶ق، ک ۳۱، پ ۹: ۳۱.

۵۳. استادوخ، ۱۳۳۷ق، ک ۳۱، پ ۱۱: ۵.

۵۴. همان، ۷، ۶.

۵۵. استادوخ، ۱۳۳۶ق، ک ۹، پ ۳۱: ۳۳.

۵۶. استادوخ، ۱۳۳۷ق، ک ۳۱، پ ۱۱: ۵.

صادرات فرش ایران به آمریکا به وجود آمد، صدمات جبران ناپذیری به ایرانیانی وارد شد که از طریق بافت فرش و یا تجارت آن روزگار می گذرانیدند.

به دنبال تلاش های بی وقفه دیپلمات ها ایران در واشنگتن سرانجام در ۱۳۳۸ ق مجددا صادرات فرش ایران به آمریکا رونق سابق خود را به دست آورد. این را می توان از نامه ای که کمپانی قالی شرق شعبه کرمان به اولیای امور گمرک ایران در خصوص قیمت های قالی های ارسالی به نیویورک، پاریس و لندن داده بود، فهمید. در این نامه آمده است: ۱۶۱ بار قالی فرستاده شده به نیویورک ۴۰۰ میلیون و ۶۲۵ هزار و ۱۰۰ قران قیمت دارد و ۱۷ بار قالی مرسولی به پاریس ۳۶ میلیون و ۷۰۳ هزار و ۷۵ قران بود همچنین ۹ بار قالی به لندن با قیمت ۲۲ میلیون و ۵۳ هزار و ۲۵ قران قیمت داشت.^{۵۷} همان گونه که مشاهده شد بیشترین بار قالی در این دوره به آمریکا فرستاده می شد. شاید به این دلیل است که منابع این دوره آمریکا را عمده ترین خریدار بازار قالی ایران و یگانه پشتیبان این صنعت می دانستند.^{۵۸} همچنین در یکی دیگر از گزارش ها در اواخر دوره قاجاریه آمده است: معادل ۲۵ بار قالی بافت ایران به عنوان کمپانی «ن. تادرش» شهر نیویورک از تهران به کرمانشاه حمل شده سفارت آمریکا از وزارت خارجه تقاضا کرده است که تا رسیدن به مقصد این بار را محافظت کنند.^{۵۹} بنابراین به نظر می رسد تلاش های دیپلمات های ایرانی در آمریکا و پیگیری های وزات خارجه اثرگذار بوده و تجارت فرش ایران مجددا با آمریکا تا پایان دوره قاجاریه از سر گرفته شده است اما بعد از آن با شکل گیری حکومت پهلوی و در نتیجه سیاست ایرانی کردن مؤسسات خارجی توسط رضاشاه، صنعت فرش از کنترل شرکت ها و کمپانی ها خارج شد و تحت مدیریت کارفرمایان ایرانی و شرکت سهامی فرش درآمد.

۵۷. استادوخ، ۱۳۳۸ ق، ک ۲۸، پ ۴۳: ۱۲.

۵۸. استادوخ، ۱۳۳۶ ق، ک ۳۱، پ ۹: ۳۱.

۵۹. استادوخ، ۱۳۰۰ ش، ک ۱۰، پ ۱۳: ۲.

نتیجه

گسترش روابط ایران و آمریکا در نیمه دوم سده نوزدهم میلادی در حوزه‌های مختلف صورت گرفت؛ یکی از این حوزه‌ها تجارت فرش بود. به واسطه گزارش‌های مفصل و دقیق مطبوعات و مطلعان این حوزه، ایرانیان اطلاع و شناخت نسبتاً دقیقی از نظام اقتصادی آمریکا و برپایی نمایشگاه‌ها و کنگره‌ها تجارتهای این کشور به دست آوردند. بازتاب این گزارش‌ها سبب شد که بازرگانان و مقامات دولتی متوجه اهمیت و مزایای این نمایشگاه‌ها شوند و به تدریج با کمک دیپلمات‌های ایرانی در واشنگتن زمینه شرکت در این نمایشگاه‌ها فراهم گردید. در واقع در این دوره مصلحان به خوبی دریافته بودند که ترقی هر مملکت و آبادی خزانه دولت وابسته به صنایع و تجارت آن مملکت است بنابراین برای رسیدن به این هدف و برقراری ارتباط با قدرتمندترین کشور از نظر اقتصادی در نمایشگاه‌های آمریکا شرکت کردند.

روشن شد که به دنبال حضور ایران در این نمایشگاه‌ها و کنگره‌ها، ایرانیان بیش از پیش متوجه قدرت تجاری و اقتصادی آمریکا شدند و به تدریج آگاهی از پیشرفت‌های آمریکا زمینه‌ساز صادرات فرش را فراهم آورد. در این مرحله ترقی‌خواهان و دیپلمات‌ها ضمن پرداختن به جزئی‌ترین مسایل و تشریح وضعیت تجاری آمریکا بر اهمیت و ضرورت تجارت مستقیم فرش با این کشور تأکید می‌کردند و حتی آمریکا را به دیگر کشورهای غربی برای بسط و گسترش روابط تجاری ترجیح دادند. از دیگر دلایل توسعه صادرات این کالا باید به کیفیت و مطلوبیت آن و در نتیجه علاقمندی مردم آمریکا و تقاضای روزافزون این کالا از سوی آن‌ها اشاره کرد.

از طرف دیگر دیپلمات‌های ایرانی در آمریکا که از نزدیک شاهد گسترش جایگاه فرش ایران در آمریکا بودند، برای ورود ایران به تجارت آمریکا راهکارها گوناگونی از جمله حمایت از صنعت فرش و تلاش برای صادرات مستقیم فرش به این کشور را پیشنهاد کردند و تلاش‌های گسترده‌ای برای متقاعد کردن شرکت‌های آمریکایی در زمینه سرمایه‌گذاری در

صنعت فرش ایران آغاز نمودند. سرانجام این تلاش‌ها منجر به نتیجه‌گردیده و شرکت‌های آمریکایی به ایران وارد شده و با سرمایه‌گذاری در این بخش منبع تحول عظیمی در این صنعت شدند. البته در این مسیر دیپلمات‌ها و مقامات دولتی با مشکلاتی چند روبه‌رو شدند از جمله این چالش‌ها می‌توان به استعمال رنگ‌های جوهری در فرش‌های صادراتی به آمریکا، وقفه در تجارت مستقیم این کالا به آمریکا و مهم‌تر از همه وقوع جنگ جهانی اول و عدم تمایل آمریکا به خرید این کالا حیاتی از ایران اشاره کرد اما روشن‌گردید که با تلاش دیپلمات‌های ایران در ایالات متحده تمام این چالش‌ها برطرف شد و با وجود وقفه کوتاه مجدداً صادرات فرش به آمریکا تداوم و گسترش یافت.

کتابشناسی

- ارفع الدوله، پرنس، خاطرات پرنس ارفع الدوله، به کوشش علی دهباشی، تهران، نشر شهاب ثاقب با همکاری انتشارات سخن، ۱۳۷۸ ش.
- ایرانیان از نگاه آمریکاییان، ایران عهد قاجار در روزنامه‌های آمریکا، ترجمه علیرضا ساعتچیان، تهران، پارسه، ۱۳۹۷ ش.
- جمالزاده، محمد علی، گنج شایگان، بی‌جا، نشر اداره کاوه، بی‌تا.
- کرزن، جورج ناتانیل، ایران و قضیه ایران، ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی، ج ۲، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۳ ش.
- معین‌السلطنه، حاج میرزا محمدعلی، سفرنامه شیکاگو، به کوشش همایون شهیدی، چاپ اول، تهران، علمی، ۱۳۶۳ ش.
- مولایی، مصطفی، اتحادیه، منصوره، «سرمایه‌گذاری شرکت‌های غربی در صنعت فرش ایران در عصر قاجار»، فصلنامه تحقیقات تاریخی و مطالعات آرشیوی، سال ۲۸، ش ۳، ۱۳۹۷ ش.
- ورن، ژول، سفر هشتاد روز دور دنیا، ترجمه محمدحسین خان فروغی، چاپ سنگی، تهران، شرکت طبع کتب، ۱۳۱۶ ق.

نشریات

- اختر، ۱۲۸۳ق، ش ۱۲.
- همان، ۱۲۹۳ق، ش ۴۷.
- همان، ۱۳۰۹ق، ش ۲۲.
- همان، ۱۳۰۹ق، ش ۳۱.
- همان، ۱۳۰۹ق، ش ۴.
- همان، ۱۳۱۰ق، ش ۲.
- اطلاع، ۱۳۰۴ق، ش ۱۵۵.
- همان، ۱۳۰۶ق، ش ۲۲۰.
- همان، ۱۳۰۷ق، ش ۴۷۸.
- ایران، ۱۲۹۷ق، ش ۴۲۶.
- چهره نما، ۱۳۲۲ق، س اول، ش ۴.
- وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۸ق، ش ۵۶.

اسناد

- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما)، سند شماره، ۲۴۰/۴۷۰۹.
- همان، ۲۴۰/۱۷۱۹۶.
- همان، ۲۹۵/۷۹۷۰.
- اداره اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه (استادوخ)، ۱۳۱۷ق، کارتن ۲۹، پوشه ۱.
- همان، ۱۳۲۰ق، ک ۱۰، پ ۳.
- همان، ۱۳۲۱ق، ک ۱۱، پ ۵.
- همان، ۱۳۲۱ق، ک ۲۱، پ ۵.
- همان، ۱۳۲۴ق، ک ۹، پ ۷.
- همان، ۱۳۲۹ق، ک ۲۰، پ ۱.
- همان، ۱۳۳۰ق، ک ۲۱، پ ۳.
- همان، ۱۳۳۰ق، ک ۲۱، پ ۹.
- همان، ۱۳۳۲ق، ک ۲۱، پ ۱.

همان، ۱۳۳۳ق، ک ۵۴، پ ۲۴.

همان، ۱۳۳۳ق، ک ۵۴، پ ۳۱.

همان، ۱۳۳۳ق، ک ۵۸، پ ۳.

همان، ۱۳۳۶ق، ک ۳۱، پ ۹.

همان، ۱۳۳۶ق، ک ۹، پ ۳۱.

همان، ۱۳۳۷ق، ک ۳۱، پ ۱۱.

همان، ۱۳۳۸ق، ک ۲۸، پ ۴۳.

همان، ۱۳۰۰ش، ک ۱۰، پ ۱۳.

همان، ۱۳۰۲ش، ک ۲۳، پ ۷.